

BOĞAZKÖY ARŞİVİ BELGELERİNE GÖRE ^{MUNUS(.MES)}KAR.KID ÜZERİNE BİR İNCELEME

Turgut Yiğit*

Özet

Hititçe çivi yazılı belgelerde genellikle bayram törenleri ve ritüellerde karşımıza çıkan, bunun yanı sıra mitolojik ve tarihsel içerikli metinlerde ve kanun metinlerinde de görülen MUNUS(.MES)KAR.KID'in Mezopotamya kültürlerindeki karşılığı "fahişe", "kutsal fahişe" ve "tapınak fahişesi" dir. Mezopotamya kültürlerindeki bu karşılıklar, aynı sumerogramın Hititçe çivi yazılı belgelerdeki kullanımları için de kabul edilmiştir. Bu çalışmada, söz konusu belgelerdeki ilgili kayıtların incelenmesi suretiyle MUNUS(.MES)KAR.KID sumerogramıyla ifade edilen kadın ya da kadımlar grubunun Hitit tarihi ve kültüründeki yeri belirlenmek suretiyle, yukarıda verilen karşılıkların da bu bağlamda kabul edilebileceği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Hitit, Anadolu, Boğazköy, Çiviyazısı, Kutsal fahişe*

Abstract

A Study on MUNUS(.MES)KAR.KID

According to Boğazköy Archives Documents the equivalent in the Mesopotamian culture of MUNUS(.MES)KAR.KID which we see generally in festival ceremonies and rituals on the documents written in Hittite cuneiform, is "prostitute", "sacred prostitute" and "temple prostitute". These equivalents in the Mesopotamian culture, have been accepted also for the usage of same sumerogram in Hittite cuneiform documents. In this study, by examining the related records on the documents in question, and determining the place in Hittite history and culture of the woman or women group expressed by MUNUS(.MES)KAR.KID sumerogram, it was stated that the equivalents indicated above could be accepted in this sense.

Key Words: *Hittite, Anatolia, Boğazköy, cuneiform, sacred prostitute*

Hititçe çivi yazılı belgelerde ^{MUNUS(.MES)}KAR.KID sumerogramının geçmekte olduğu metinlerin incelenmesi temeline dayanan bu araştırmanın amacı, aşağıda daha

---

* Yrd. Doç. Dr. Ankara Üniversitesi, DTCF, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

baştan Mezopotamya kültürlerine atfen karşılığını vereceğimizi üzere söz konusu sumerogramın Hititçe'deki anlamını tespit etmek değil, Mezopotamya kültürleri vasıtasıyla ortaya konulmuş olan anlamın Boğazköy arşivi belgeleri aracılığıyla Hititçe'deki kullanımı ile uyumlu olup olmadığının saptanması ve bu sumerogram ile ifade edilen olgunun Hitit kültüründeki yerinin belgelere yansımış boyutlarıyla ortaya konulmasıdır. Asıl konumuza geçmeden önce, çok kısa olmak üzere, Eski Mezopotamya kültürlerindeki anlamı üzerinde durmak gerekir. Zira bu kelime Hititçe çivi yazılı metinlerde sadece sumerogram karşılığı ile yer almaktadır.

Bazı Batı dillerinde hazırlanmış sözlük ve çivi yazısı işaret listelerinde Sumerce "KAR.KID"ın karşılığı olarak "fahişe" verilmektedir¹. Aynı kelimenin Akkadcası ise "harimtu" olarak çivi yazılı metinlerde yer alır². "KAR.KID" ile "harimtu"nın aynı anlamda olduğunu, aynı metnin hem Sumercesi hem de Akkadcasının verildiği belgeler vasıtasıyla da tespit edebiliyoruz. Ninive'deki Asurbanipal kitaplığında bulunan "ana ittušu"(vadesi gelinceye kadar) deyimini ile başladığı için böyle adlandırılan kanun tabletleri, Asurlu katiplere Sumerce öğretmek amacıyla Sumerce ve Asurca olarak yazılmıştır. Bu kanunun 7.tablet kolon II 23-24'te "KAR.KID" ve "harimtu" iki kez birbirinin karşılığı olarak kullanılmıştır³. Bunun başka örnekleri olduğunu da biliyoruz⁴.

Akkadca belgelerde hem Sumercesi ile "KAR.KID" hem de "harimtu" kullanılmıştır⁵. Gilgameş Destanı'nın Asurca versiyonunda hem "harimtu"⁶ hem de "MUNUS KAR.KID"⁷ görülmektedir. Asur Kanunları'nda da bu kelime "MUNUS KAR.KID" olarak alınmıştır⁸.

Eski Mezopotamya'da, yazılı belgeler vasıtasıyla, söz konusu iki kelimeyle de ifade edilen bir "kutsal fahişe" ya da "tapınak fahişesi" kurumu bulunduğunu biliyoruz. Tapınaklarda tanrıça adına erkeklerle birlikte olan rahibeler vardı. Niteliklerinden biri

¹ P.A.Deimel, *Sumerisches Lexikon*, II/3, Roma 1930. 720; *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago* (CAD), vol. 6 (1956), 101; J.Friedrich, *Hethitisches Wörterbuch*, Heidelberg 1952, 280; R.Labat, *Manuel d'epigraphie Akkadienne*, Paris 1963, 173; C.Rüster-E.Neu, *Hethitischen Zeichenlexikon*, Wiesbaden 1989, 330.

² CAD vol. 6, 101; Labat, a.g.e., 173, 303.

³ B.Landsberger, *Die Serie ana ittušu*, Roma 1937, 96-97.

⁴ Bu örnekler için bak. CAD vol. 6, 101.

⁵ Bak. CAD vol. 6, 101 "harimtu", 102 "harimtu".

⁶ R.Champbell Thompson, *The Epic of Gilgameš*. Text, Transliteration, Notes, Oxford 1930. Tablet I kolon III 19, 41, 46, 49; kol. IV 30, 31, 42; Tablet VII(bu tablet Eski Babil versiyonudur) kol.II 4,9; kol.IV 12, 16; Tablet VIII kol. III 35.

⁷ Thompson, a.g.e., Tablet VI 166'da transkripsiyonda "anaharimati" olarak verilmekle beraber orijinal metnin kopyasında (Pl. 25 166'da) "MUNUS KAR.KID"^{MES} okunmaktadır.

⁸ O.Schroeder, *Keilschrifttexte aus Assur verschiedenen Inhalts* (KAV), Leipzig 1920, I V 66,68,77; VII 57,87. Transkripsiyon ve tercüme için bak. G.R.Driver-J.C.Miles, *The Assyrian Laws*, Oxford 1935, 406,408,418,420 (madde 40,49,52). Transkripsiyonda "KAR.LII." olarak verilmektedir.

de aşk tanrıçalığı olan İstar (Sum. Inanna) ile ilgili olarak bu kurum karşımıza çıkar. Gilgameş Destanı'nda vahşi Engidu'yu ehlileştirip toplum içine çıkarma görevinin bir fahişeye verildiği görülmektedir⁹. Fahişe, Engidu'yu ehlileştirip vahşi hayvanlardan uzaklaştırdıktan sonra, ona "gel seni Uruk'a Anu ve İstar'ın kutsal tapınağına götürüyüm"¹⁰ demektedir. Destandaki başka ifadelerle de fahişelerin İstar tapınağına bağlı olduğu anlaşılmaktadır¹¹. Sumer kültüründe tapınak fahişeliğini ve bu kurumun Tanrıça Inanna ile olan ilgisini biliyoruz¹². Tapınakta tanrıça adına erkeklerle birlikte olan bu rahibeler başlarını örtüyorlardı; ancak sokak fahişeleri ve köle kızların başları örtülü değildi¹³. Burada önemli olan tapınak fahişesi ile sıradan fahişenin birbirinden kesinlikle ayrı tutulmak istenmesidir. Daha sonraki zamana ait Asur Kanunları'nda evli veya dul kadınların sokağa çıkarken başlarını örtmeleri gerektiği, evli olmayanların ise başının açık olacağı belirtilir. Ancak bu kanunlarda fahişelerin örtünmesi kesinlikle yasak edilmiştir¹⁴. Burada dikkat çekilmesi gereken, yazılı belgelerde tapınak fahişesi ve sıradan fahişe için aynı kelimelerin kullanılmış olmasıdır¹⁵. Eski Mezopotamya'da tapınak fahişeliği ile ilgili olarak pek çok örnek ele alınıp konu derinliğine incelenebilirse de, burada amacımız asıl konumuz olan Boğazköy arşivi çivi yazılı metinlerinde ^{MUNUS(MEŠ)}KAR.KID konusuna temel oluşturmaktır.

Hititçe çivi yazılı metinlerde de karşımıza çıkan ^{MUNUS}KAR.KID" ya da çoğul şekliyle ^{MUNUS.MEŠ}KAR.KID"ın çevirilerde Almanca karşılığı olarak "Dirne, Prostituierte," İngilizce "harlot, prostitute" (fahişe) verilmektedir. Sözlüklerde ve bu sumcrogramı içeren başka eserlerde de aynı anlamda yer alır¹⁶. Hititçe metinlerde

⁹ Gilgameş Destanı, Tablet I kol.III ve IV. Bak. R.Champbell Thompson, *The Epic of Gilgameš. A new translation...* London 1928, 11 vd.; M.Ramazanoğlu, *Gilgameş Destanı*, 2.bas., İstanbul 1989 (1.basım. İstanbul 1942), 22 vd.; N.K.Sandars, *The Epic of Gilgameš*, 1962, 62 vd.; E.A.Speiser, "The Epic of Gilgameš," *ANET* 1969, 74 vd.; S.Dalley, *Myths from Mesopotamia*, Oxford 1991, 4 vd.

¹⁰ Gilgameş Destanı, Tablet I kol. IV 36-37. Ramazanoğlu, a.g.e., 25; Sandars, a.g.e., 63; Speiser, a.g.e., 75.

¹¹ Gilgameş Destanı, Tablet VI 165-166. Thompson, a.g.e., 35; Ramazanoğlu, a.g.e., 54; Speiser, a.g.e., 85.

¹² Herodotos da Babil geleneğinde buna benzer, tapınak fahişeliği olarak kabul edilebilecek bir uygulamayı nakleder (Herodotos I 199). Buna göre her kadın ister zengin ister fakir, ömründe bir kez kendini Aphrodite tapınağında bir yabancıya sunmak zorundadır. Ancak bu şekilde tanrıçaya olan yükümlülüğünü yerine getirmektedir (Bak. *Herodot Tarihi*, çev. M.Ökmen. İstanbul 1983, 85-86). Kutsal fahişeliğe pek çok Önasya kültüründe rastlamak mümkündür. Kıbrıs'ta Fenikeliler'de vs. Hatta Tevrat'a göre İbraniler arasında Tevrat'tan önce de vardı. Tevrat'la bu yasaklanmaktadır (Tesniye. Bap 23:18).

¹³ H.Schmökler, *Kulturgeschichte des Alten Orient*, Stuttgart 1961, 37.

¹⁴ Orta Asur Kanunları, madde 40: Driver-Miles, a.g.e. 406-408; M. Tosun-K. Yalvaç, *Sumer. Babil. Assur Kanunları ve Annu-Şaduqa Fermanı*, Ankara 1975, 352.

¹⁵ Yine bu kelimeyi karşılayan Akkadea "samhatu" vardır. Bak. CAD, Vol.17, part I, 311-312.

¹⁶ Friedrich, a.g.e., 280; H.Otten, "Zur Kontinuität eines anatolischen Kultes" *ZA NF* 19(53) (1959), 181; H.A.Hoffner, "An English-Hittite Glossary" *RHA* 25(1967), 71; F.P.Daddi, *Mestieri, professioni e dignita nell'Anatolia itita*, Roma 1982, 415.

Sumerce anlamı dolayısıyla böyle bir karşılık verilmiş ve bu sumerogramla belirtilen kadın ve kadınlar topluluğunun kelimenin yansıttığı işlevle ilgili olabilecekleri baştan kabul edilmiştir. Akkadca “harimtu” Hititçe metinlerde rastlanmazken, kelimenin Hititçe karşılığı da tespit edilememiştir.

^{MUNUS.(MEŞ)}KAR.KID, genellikle bayram törenlerini konu alan metinlerde¹⁷ ya da başka rituelde¹⁸ karşımıza çıkmaktadır. Mitolojik içerikli¹⁹, tarihsel içerikli²⁰ metinlerde ve kanunlarda²¹ birer kez geçer²².

Metinlerde genellikle çoğul olarak karşımıza çıkmaktadır (^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID). Kimi zaman bu grubun sayısı da belirtilmektedir. 15 ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID²³, 12 ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID²⁴, 2 ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID²⁵ gibi. Kimi zaman da tek olduğu vurgulanmaktadır. I ^{MUNUS}KAR.KID şeklinde²⁶. Buna göre ^{MUNUS.(MEŞ)}KAR.KID bir grup olarak bulunmakta, bayram törenlerinde ve rituelde grup olarak olduğu gibi, tek tek de rol almaktaydılar. Mitolojik, tarihsel içerikli metinler ve kanunlarda da tek olarak geçmektedirler. Zaten bu metinlerde ilgili pasajlarda konunun gelişiminden de bunlardan tek olarak bahsedildiği anlaşılmaktadır.

Bunların yanı sıra üç metinde UGULA ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID²⁷ ve bir metinde de GAL ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID²⁸ geçer. Tümü bayram törenlerini konu alan metinlerdedir. Tarihsel içerikli olarak söz ettiğimiz belgede de DUMU ^{MUNUS}KAR.KID olarak okunmaktadır²⁹.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, ^{MUNUS.(MEŞ)}KAR.KID genellikle bayram törenlerini konu alan metinlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu metinlerde, törenlerde

¹⁷ KBo XII 102 I; KBo XVII 9 IV 6; KBo XXIII 74 II 10; 97 I 2,4,8,9,15, ay.2,3,19; KBo XXV 14 II 4; KBo XXX 16 ay. 7; KUB II 3 II 18,20; KUB X 91 II 9; KUB LV 1 II 3; KUB LVI 46 I 26; KUB LVII 76 öy. 17,18,19; 77 3.4; 95 V 2; KUB LVIII 63 III 7,8; IBoT I 29 ay. 48,56.

¹⁸ KBo XIV 98 I 14; KUB XXIV 7 I 11; KUB XXXIX 93 öy. 5.

¹⁹ KBo XXVI 101 3,6 (KBo XXVI 101+X 47 c 28,31)

²⁰ KUB XXVI 77 I 18.

²¹ KBo VI 26 III 47= KUB XXIX 34 IV 24.

²² ^{MUNUS.(MEŞ)}KAR.KID'in yer aldığı tüm Hititçe çivi yazılı metinler tespit edilip gözden geçirilmeye çalışılmıştır. Metin yerlerinin bir kısmının saptanmasında Daddi, *Mestieri*. 415-417'den faydalanılmış (bu eserde KBo I-XXVI, KUB I-L, IBoT I-IV ve ABoT serilerindeki metinler incelenmiştir), bu eserde yer almayan kayıtlar ve eserin hazırlanmasından sonra yayınlanan serilerdeki kayıtlar da araştırılarak kullanılmıştır.

²³ KUB LVII 76 öy. 17; KUB LVIII 63 III 7.

²⁴ IBoT I 29 ay.48.

²⁵ KBo XXV 14 II 4; KBo XVII 9 IV 6.

²⁶ KUB LVII 76 öy. 18,19; KUB LVIII 63 III 8.

²⁷ KUB II 3 II 18,20; I.Singer'in *The Hittite KILAM Festival*, II, Wiesbaden 1984 (StBoT 27). 70'deki tamamlamasına göre: KUB XXIII 74 10; yine Singer, a.g.e., 72'ye göre: İzmir 1270+1271+1272, obv. II 4.

²⁸ KBo XXIII 97 I 9, 15.

²⁹ KUB XXVI 77 I 18.

aldıkları rol vasıtasıyla görünürler. Bu da, bu törenlerde rol alan pek çok başkasından daha çok dikkat çekici ve daha ayrı bir konumda değildir. Ayrıca yer aldığı tüm bayram törenleri göz önünde bulundurulduğunda ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID'in törende mutlaka belli bir rolde, belli bir görevde bulunmadıkları ortaya çıkar.

Bayram törenini konu alan bir metinde ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID ve 2 ^{LÚ.MEŞ}UR.BAR.RA (Kurt Adam)'nın tanrının önünde dans ettiklerinden bahsedilir. ^{GAL} ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID ve ^{MUNUS}SANGA ^DTetewatti, törenin bu kısmında "önden yürütürler" ve sonra da dansı bitirirler³⁰. Anlatımdan belli olduğu gibi burada ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID törende dans eden kadınlardır.

Metinde geçen ^{GAL} ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID ("KAR.KID"lerin Büyüğü) her halde bu kadınlar grubunun başkanı olmalıdır (Nitekim yukarıda değindiğimiz ve aşağıda bir başka metin vasıtasıyla ele alacağımız gibi ^{UGULA} ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID="KAR.KID'lerin Başı" kaydına da rastlanır). Burada ^{GAL} ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID iki kez geçer ve her ikisinde de ^{MUNUS}SANGA ^DTetewatti (^DTetewatti'nin Rahibesi) ile birlikte hareket etmektedir³¹. Metindeki ifadelerle bakılarak ikisinin törenin bu kısmını idare ettikleri söylenebilir. ^{GAL} ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID şüphesiz başında bulunduğu grubun büyüğü (idarecisi)³² olma sıfatıyla, törenin grubunun yer aldığı kısımda yine bunlarla uyumlu olarak görev alıyor olmalıydı. Nitekim, rahibelerin de bayram törenlerinde idareci olarak görev aldıklarını biliyoruz³³.

^{UGULA} ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID (KAR.KID'lerin Başı) de herhalde ^{GAL} ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID gibi, bu grubun liderini tanımlıyordu. Biri tamamlama yoluyla elde edilen, üç ayrı metinde geçtiğinden bahsetmiştik³⁴. Tamamlama yoluyla elde edildiği metin çok kırıktır ve tam olarak anlaşılammakla beraber, bütün olarak ele geçen diğer metinle³⁵ konuları arasındaki paralellik dikkati çekmektedir. Burada bayram töreninden bir sahne anlatılmaktadır: "Ocağın yanında, bir *marnuwan* havuzunda iki çıplak komedyen var. Onlar havuzun içinde çömelmişlerdir. ^{MUNUS}AMA.DINGIR ^{LIM} ^DTitiutti (^DTitiutti'nin Rahibesi) ve ^{UGULA} ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID üç kez *marnuwan* havuzunun etrafında koşarlar. ^{UGULA} ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID bir tahta hançer tutar. Onun önünde ^{LÚ}SANGA ^DTitiutti (^DTitiutti'nin Rahibi) yürür. ^{LÚ}SANGA (Rahip) bir asa tutar..."³⁶

³⁰ KBo XXIII 97 I 8-11. Bu metnin transkripsiyonu için bak. Daddi, a.g.e., 416. Transkripsiyon ve tercümesi için bak. Daddi, "Osservazioni su alcuni teonimi hattici," *Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp*, Ankara 1992, 103-104.

³¹ KBo XXIII 97 I 9,15.

³² Otten, a.g.e., 181.

³³ M. Darga, *Eski Anadolu'da Kadın*, İstanbul 1984, 73.

³⁴ Bak. dipnot.27.

³⁵ KUB II 3 II.

³⁶ KUB II 3 II 13-22. Transkripsiyon için bak. Singer, a.g.e., 64, tercüme için bak. Otten. a.g.e., 182, Singer, *The Hittite KILAM Festival I*, 78. Singer, aynı yer dipnot 59'da buradaki ^{LÚ}SANGA ^DTitiutti ile ^{SAL}AMA.DINGIR ^{LIM} ^DTitiutti'nin muhtemelen aynı kişi olduğunu belirtir.

Bu pasajda, GAL^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID açısından değindiğimiz gibi, rahibe ile ve burada rahiple de birlikte hareket etmesi dikkati çeker. UGULA^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID tek başına, yani grubundan ayrı olarak görülür. Metinde^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID'in bayram töreninde herhangi bir rol aldığından bahis yoktur.

^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID'in törenlerde değişik durumlarda karşımıza çıktıklarından söz etmiştik. Bir metinde koyun kurbanı ile ilgili sahnede bunlar da yer almaktadırlar. Kurban olayındaki rolleri net olarak anlayışamamakla beraber IGI.DU₈.A insanların bunlara koyun verdikleri ve koyunun kralın önünde kesildiği anlatılıyor³⁷.

15^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID ve 15^{LÜ.MEŞ}UR.BAR.RA'nın birlikte geçtiği başka bir metnin de anlaşılması güçtür. Burada I^{MUNUS}KAR.KID ve I^{LÜ}UR.BAR.RA iki kez üst üste birlikte geçerler. Ancak ne yaptıklarına dair ifadeler yoktur. Metindeki bu sıralama, bunların bayram töreni esnasında tören alanındaki duruşlarını aksettiriyor olabileceğini, en azından bayram törenindeki bir sahnenin tasvirinin yapıldığını akla getiriyor. ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID'in yer aldığı kısmın önündeki satırlarda da "300 koyun getirilmesi, çobanların başının 'önden koşması', açşaların koyunları getirmesi" anlatılır³⁸.

Tabletin çok kırık olması dolayısıyla bir anlam elde edilemeyen, ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID'in geçtiği bir metin³⁹, son olarak üzerinde durduğumuz metnin duplikatıdır. Her ne kadar ilişkisi açıkca kurulmasa da okunabilen kısımları dolayısıyla benzerlik gösteren, yine ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID'in yer aldığı bir başka fragman⁴⁰ da vardır.

Bayram törenini konu alan bir metinde ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID bir kez geçmekte ve ^{LÜ}HUB.BI (Dansçı erkek) ile birlikte görünmektedir⁴¹. Bu durumda, her ne kadar dans edildiğine dair burada açık bir ifade yoksa da, ilk olarak değindiğimiz ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID'in dans ettiklerine dair anlatımlar olan metni hatırlamak gerekir. ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID'in yer aldığı satırın devamında bir meşale yakılması ve herhalde sembolik anlamı olan bazı davranışlar vardır⁴². Bunların doğrudan ^{MUNUS.MEŞ}KAR.KID'le ilgisi belirsiz olduğu gibi, yorumlamak da güçtür.

Gılgamış Destanı'nın Hititçe versiyonunu içeren fragmanlardan birinde ^{MUNUS}KAR.KID iki kez geçmektedir⁴³. Çok kırık olduğundan ^{MUNUS}KAR.KID'in ne münasebetle geçtiği anlayışamamaktadır. Ancak Gılgamış Destanı'nın diğer versiyonlarıyla ^{MUNUS}KAR.KID'in bu dstandaki rolünü biliyoruz; buna yukarıda değinmiştik. Hititçe nüshada da şüphesiz aynı çerçevede yer almış olmalıydı.

Hitit Kanunları'nda 189-195. maddelerde levirata, akrabalar arasında ve özgürlerle köleler arasındaki cinsel ilişkilere dair hükümler vardır. Madde 194'te

³⁷ KUB LVII 95 V 1-4. Transkripsiyon ve tercüme için bak. Otten, a.g.e., 177-178.

³⁸ KUB LVII 76 I 14-20.

³⁹ KUB LVII 77.

⁴⁰ KUB LVIII 63 ay.

⁴¹ KUB X 91 V 7-9. Tercüme için bak. Otten, a.g.e., 181.

⁴² KUB X 91 II 9-10.

⁴³ KB_o XXVI 101 3,6 (KB_o XXVI 101+KB_o X 47c 28, 31)

^{MUNUS}KAR.KID bu bağlamda yerini alır. Kanun maddesinin bizi ilgilendiren kısmı şöyledir: “Eğer bir kadın köle ya da ^{MUNUS}KAR.KID’le bir baba ve onun oğlu yatarlarsa cezaya değer bir eylem değildir”⁴⁴. Çevirilerde ^{MUNUS}KAR.KID’in karşılığı olarak “fahişe” kullanılmaktadır⁴⁵.

Tarihsel içerikli bir belgede ^{MUNUS}KAR.KID ilginç bir şekilde karşımıza çıkar. Burada ^{MUNUS}KAR.KID’in oğlundan bahsedilmektedir. Ancak oğulun ismi kırıktır ve bize ulaşan kısmıyla şöyledir: “...w]a-i-li DUMU ^{MUNUS}KAR.KI[D”⁴⁶. Metin, kral Telipinu zamanına tarihlenerek⁴⁷ buradaki isim Bin-Nun tarafından Tahirw]aili olarak tamamlanmış⁴⁸ ve bu Tahirwaili’nin de 1969’da bulunan mührü vasıtasıyla Hitit krallık silsilesine dahil edilen “Büyük Kral Tahirwaili” ile aynı kişi olduğu ileri sürülmüştür⁴⁹. Eğer bu doğruysa, bir Hitit kralının annesi olarak, ^{MUNUS}KAR.KID açısından çok ilginç bir durum ortaya çıkar. Sumerogramın Hititçe’deki karşılığı olarak da “fahişe” kabul edildiğinde, bir kralın annesinin fahişe olduğu sonucu ortaya çıkar ki, herhalde bu mümkün olamayacaktır. Böyle bir durumda Tahirwaili’nin annesi olarak ^{MUNUS}KAR.KID için, burada ifade edilmek istenen, belki onun harem kadını olduğu; en azından Tahirwaili’ye karşı hasmane bir tutum dolayısıyla bir küçümseme olduğudur. Ancak bunları, kırık ismin Tahirwaili olduğunu ve bunun da daha sonra Hitit tahtına oturacak kişi olduğunu kabul edersek söyleyebiliyoruz. Bu ihtimalleri kabul etmesek de bizim için önemli olan böyle bir belgede ^{MUNUS}KAR.KID’in oğlundan bahsediliyor olmasıdır. Zira sıradan birinin adı burada yer alamazdı.

Bayram törenlerini ve diğer ritüelleri içeren metinlere göre değerlendirme yaparsak, ^{MUNUS(MES)}KAR.KID, bayram törenlerinde, ritüellerde grup ya da tek olarak rol alan kadınlardır. Bir başkanları vardı. Herhalde onun liderliğinde hareket etmekte ve

⁴⁴ KBo VI 26 III 47-48= KUB XXIX 34 IV 24. Hitit Kanunları’na ilişkin yayınlardan bazılarında transkripsiyon ve tercüme için bak. J.Friedrich, *Die Hethitischen Gesetze*, Leiden 1959, 84; H.A.Hoffner, *The Laws of the Hittites*, 1964, 121(sadece tercüme); F. Imparati, *Hitit Yasaları* (çev. E. Özbayoğlu), Ankara 1992, 178-179.

⁴⁵ Bak. dipnot. 43’te verilen yayınlardaki yerler ve Hitit Kanunlarına ilişkin diğer yayınların ilgili maddeleri. Hitit Kanunları madde 191 (satr 32) ve madde 194 (satr 44)’te geçen “annaneke”nin karşılığı olarak da “fahişe” kullanılmışsa da (Friedrich, a.g.e., 83 ve 85; Friedrich, *HW*, 21) sonradan bunun için “kızkardeş” karşılığı kabul edilmiştir (Imparati, a.g.e., 275-76; Hoffner, a.g.e., 119 dn.2, 127; J.Friedrich-A.Kammenhuber, *Hethitisches Wörterbuch*, lief 1 (1975), 76.)

⁴⁶ KUB XXVI 77 I 18.

⁴⁷ S.R.Bin-Nun, metinde geçen şahıs isimleri ve Telipinu Fermanı’nun içeriğiyle olan paralellikler dolayısıyla bu metni Telipinu zamanına vermektedir. S.R.Bin-Nun, *The Tawannana in the Hittite Kingdom*. Heidelberg 1975, 222 vd. özellikle 225. Bin-Nun burada daha önce Forrer’ in de BoTU, 16’da bu metni Telipinu’ya verdiğini belirtir.

⁴⁸ Bin-Nun, a.g.e., 222. Metnin transkripsiyon ve tercümesi için bak. 223-224.

⁴⁹ Mühür baskısıyla tanınan “Büyük Kral Tahirwaili”nin, Telipinu Fermanı’nda geçen (KBo III 1 II 6,27,53) ve Telipinu’nun muhalifleri arasında yer alan, Panku tarafından ölüme mahkum edildiği halde Telipinu tarafından affedilip sürgüne yollanan Tahirwaili ile aynı kişi olduğu kabul edilir.

törenlerde onun liderliğinde rol almaktaydılar. Şüphesiz törenler dışındaki işlevlerinde de başkanları onların yöneticileriydi. Bunlar tapınak görevlisi ya da törenlerin icrasında görevli kişiler olmalıydılar. Kelimenin Mezopotamya kültürlerindeki karşılığı olan “fahişelik” işlevine dair, söz konusu metinlerden bir çıkarımda bulunmak mümkün değildir.

Ancak, Kanunlar'daki geçişi ^{MUNUS}KAR.KID'in “fahişe” anlamına uygundur. Nitekim ^{MUNUS}KAR.KID'le baba ve oğullarının birlikte olmasının ceza gerektirmediğini; hatta buna benzer kanun maddelerinde izleyebildiğimiz gibi, ceza gerektirmeyen, ancak “lanet edilecek” eylem kabul edilenler içerisinde de yer almadığını görmekteyiz. Bu da ^{MUNUS}KAR.KID'in bu işi profesyonelce yaptığı izlenimini uyandırmaktadır. Kanunlarda geçtiği madde ve benzer konulardaki, öncesindeki ve sonrasındaki diğer maddelerin içeriğine bakarak, burada sıradan bir fahişenin söz konusu olduğu anlaşılır. Yukarıda da değindiğimiz gibi, her ne kadar ne münasebetle geçtiği anlaşılmasa da ^{MUNUS}KAR.KID'in Gilgameş Destanı'na ait Hititçe fragmanda yer alması, yine onun “fahişe” karşılığı kullanımını destekler. Tarihsel içerikli belgedeki kullanım için ise “fahişe” anlamı ile ilgili olarak yorum yapmak çok zordur. Bütün bunlar bir arada ele alındığında, ritüellerdeki rolleri dolayısıyla dinsel bağlantıları ve tapınakla olan ilgileri; diğer metinlerle ortaya çıkan işlevleri birlikte düşünüldüğünde, “tapınak fahişesi” ya da “kutsal fahişe” terimleri ^{MUNUS(MES)}KAR.KID için kabul edilebilir. Yani Mezopotamyalı kültürlerde ortaya konulmuş olan bu sumerogramın taşıdığı anlam Hititçe çivi yazılı metinlerdeki ilgili kayıtların incelenmesiyle elde edilen sonuçla da uyumludur. Ancak bu durumda hemen şunu da belirtmek gerekir ki, Hititler de hem “kutsal fahişe” hem de sıradan fahişe için aynı sumerogramı kullanmış olmalıydılar. Bu bağlamda “tapınak fahişeleri”nin kelimenin anlamına uygun bir işlevleri olduğuna dair metinlerden hiçbir işaret elde edilemez.

BİBLİYOGRAFYA

The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago,
Chicago 1956.

S.R.Bin-Nun, *The Tawananna in the Hittite Kingdom*, Heidelberg 1975.

F.P.Daddi, *Mestieri, professioni e dignità nell'Anatolia ittita*, Roma 1982.

F.P.Daddi, *Osservazioni su alcuni teonimi hattici, Sedat Alp'a Armağan*, Ankara 1992.

S.Dalley, *Myths from Mesopotamia*, Oxford 1991.

M.Darga, *Eski Anadolu'da Kadın*, İstanbul 1984.

P.A.Deimel, *Sumerisches Lexicon*, Roma 1930.

G.R.Driver-J.C.Miles, *The Assyrian Laws*, Oxford 1935.

- E. Forrer, *Die Boghazköi-Texte im Umschrift*, Leipzig 1922.
J.Friedrich, *Hethitische Wörterbuch*, Heidelberg 1952.
J.Friedrich, *Die Hethitische Gesetze*, Leiden 1959.
J.Friedrich-A.Kammenhuber, *Hethitische Wörterbuch*, 1975
H.Hoffner, *The Laws of the Hittite*, 1964
H.Hoffner, *An English-Hittite Glossary*, RHA 25, 1967, 71-80.
F.Imparati, *Hittit Yasaları* (çev. F.Özbayoğlu), Ankara 1992.
B. Landsberger, *Die Serie ana ittisu*, Roma 1937.
R.Labat, *Manuel d'epigraphie Akkadienne*, Paris 1963.
H.Otten, *Zur Kontinuität eines altorientalischen Kultes*, ZA NF 19 (53), 1959, 181.
M.Ramazanoğlu, *Gilgameş Destanı*, İstanbul 1989.
C.Rüster – E.Neu, *Hethitische Zeichenlexicon*, Wiesbaden 1989.
N.K.Sandars, *The Epic of Gilgamesh*, 1962
H.Schmökel, *Kulturgeschichte des Alten Orient*, Stuttgart 1961.
O. Schroeder, *Keilschrifttexte aus Assur verschiedenen Inhalts*, Leipzig 1920.
I.Singer, *The Hittite KI.LAM Festival*, Wiesbaden 1984.
E.A.Speiser, *The Epic of Gilgamesh*, ANET 1969, 74.
R.C.Thompson, *The Epic of Gilgamesh, A New Translation*, London 1928
R.C.Thompson, *The Epic of Gilgamesh, Text, Transliteration, Notes*,
Oxford 1930
M.Tosun-K.Yalvaç, *Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-şaduqa Fermanı*,
Ankara 1975

Yrd. Doç. Dr.Turgut Yiğit

THE HISTORY OF THE UNITED STATES

The history of the United States is a story of growth and change. From the first European settlers to the present day, the nation has evolved through various stages of development. The early years were marked by exploration and the establishment of colonies. The American Revolution led to the birth of a new nation, and the subsequent years saw the expansion of territory and the growth of industry. The Civil War was a pivotal moment in the nation's history, leading to the abolition of slavery and the strengthening of the federal government. The 20th century brought significant social and economic changes, including the rise of the industrial revolution and the emergence of the United States as a global superpower. Today, the United States continues to play a leading role in the world, facing new challenges and opportunities.

The history of the United States is a story of growth and change. From the first European settlers to the present day, the nation has evolved through various stages of development. The early years were marked by exploration and the establishment of colonies. The American Revolution led to the birth of a new nation, and the subsequent years saw the expansion of territory and the growth of industry. The Civil War was a pivotal moment in the nation's history, leading to the abolition of slavery and the strengthening of the federal government. The 20th century brought significant social and economic changes, including the rise of the industrial revolution and the emergence of the United States as a global superpower. Today, the United States continues to play a leading role in the world, facing new challenges and opportunities.